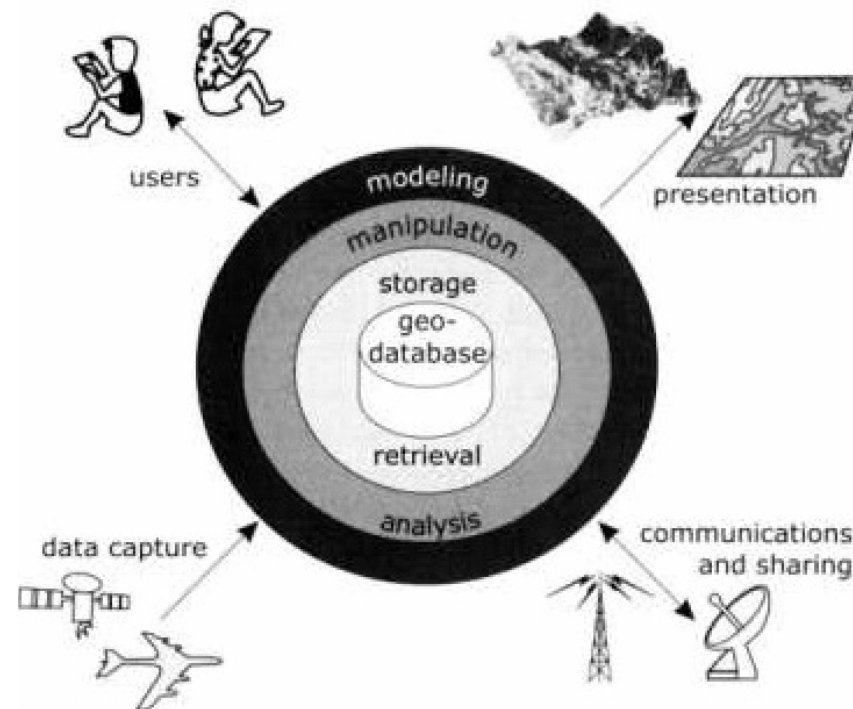

- Geoinformatika je tesno povezana sa razvojem i upotrebom **Geografskih informacionih sistema** (*Geographic Information System*) ili **Geo-prostornih informacionih sistema** (*Geospatial Information System*)
- **Geografski informacioni sistem (GIS)** – kompjuterski bazirani informacioni sistem koji omogućava prikupljanje, modeliranje, memorisanje, učitavanje, rukovanje, analizu, razmenu, prikazivanje i distribuciju geoprostornih podataka i geoinformacija.

- **Geografski informacijski sistem (GIS)** – organizovana kolekcija kompjuterskog hardvera, softvera geografskih podataka i osoblja koja je projektovana za efikasno prikupljanje, čuvanje, ažuriranje, upravljanje, analiziranje i prikaz svih oblika geografski referisanih informacija (ESRI).

- **Prostorni informacijski sistem (Spatial Information System - SIS)** – opštiji, nije striktno vezan za objekte i pojave koji su geografski određeni (npr. objekti i pojave na molekularnom nivou)

- **Zemljišni informacijski sistem (Land Information System - LIS)** - bliži geodetama, krupnija razmera

- Glavne **funkcije GIS-a**

- Unos i ažuriranje
- Upravljanje
- Memorisanje i učitavanje
- Analize
- Prikaz
- Razmena i distribucija

} prostornih podataka

- **Kompjuterski podržana kartografija (Computer Assisted Cartography - CAC)** – kompjuterski sistemi projektovani sa ciljem automatizovane izrade karata.
  - **Kompjuterski podržano projektovanje (Computer Aided Design – CAD, Computer Assisted Drafting)** – korišćenje velikog broja kompjuterski podržanih alata koji pomažu inženjerima, arhitektima i drugim projektantima kod projektovanja.
  - Značajan deo CAD i CAC funkcionalnosti je neophodan i u okviru GIS softvera
  - GIS je mnogo više od prostorno (geoprostorno, geografski) referencirane baze podataka, jer pored samog DBMS-a podrazumeva i veliki broj alata za **prostorne analize i kartografski prikaz podataka**
  - Kod GIS-a je čest slučaj da se radi sa vrlo velikom količinom podataka (rasterske slike, veliki broj objekata u bazi podataka) – generalno, radi se sa velikom količinom podataka uz izvođenje složenih proračuna (geometrijski i drugi, kompjuterska grafika - rasterska i vektorska)
  - **Neophodna znanja**
    - **Baze podataka** (prostorno indeksiranje)
    - **Geostatistika i statistika**
    - **Matematička kartografija** (projekcije i koordinatni sistemi)
    - **Modeliranje podataka** (topologija, geometrija, tematski atributi, lejeri)
    - **Geometrijske i topološke analize** (analitička geometrija, teorija grafova, mrežne analize)
    - **Digitalna obrada slika** (rasterski podaci)
-

Razvoj informatike značajno je uticao i na razvoj geoinformatike

- **1950-1960** : Prvi začeci računarske grafike, jednostavna vektorska grafika, jednostavni algoritmi,...
  - **1960-1970** : Interaktivna kompjuterska grafika, aproksimacione metode, razvoj grafičkih programskih jezika,...
  - **1970-1980** : Rasterska grafika, uvođenje grafičkih standarda, začeci kompjuterske animacije, prvi zemljišni informacijski sistemi, automatska kartografija, digitalna fotogrametrija, prvi CAD sistemi,...
  - **1980-1990** : Multimedija, viši nivoi standardizacije, kompleksni prostorni informacijski sistemi, računarske mreže,...
  - **1990-** : *Windows*-sistemi, Internet, objektno orijentisane baze podataka, hibridni GIS, korišćenje veštačke inteligencije, ekspertski sistemi,...
-

Primene GIS-a

- Nekretnine (katastar, osiguranje, procena vrednosti)
  - Prostorno planiranje (regionalno i lokalno)
  - Saobraćaj (planiranje, održavanje, upravljanje)
  - Životna sredina
  - Komunalna infrastruktura (vodovod i kanalizacija, električna energija, telekomunikacije, gasovod, ...)
  - Vojne primene
  - Hitne intervencije (vatrogasci, policija, medicina)
  - Navigacija (vazдушna, morska i kopnena)
  - Turizam
  - Poljoprivreda
  - Arheologija
  - Epidemiologija i zdravstvo
  - Šumarstvo
-

Glavni izvori podataka

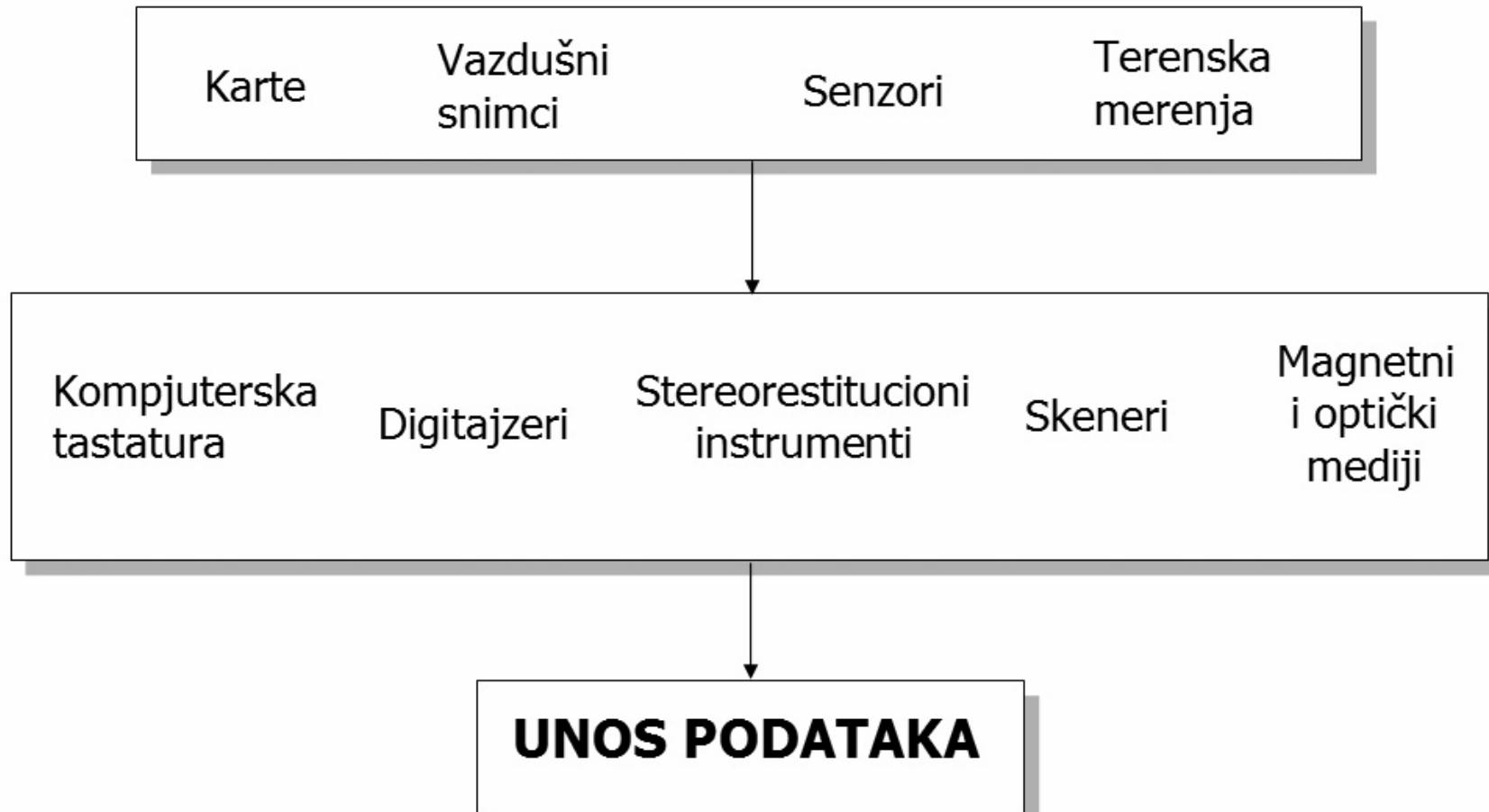
- Topografsko kartiranje (nacionalne kartografske agencije, privatne kompanije, katastar)
- Vojne ustanove
- Kompanije za daljinsku detekciju i satelitske agencije
- Istraživanja prirodnih resursa (geolozi, hidrolozi, geografi, ekolozi, meteorolozi, klimatolozi, okeanografi, ...)
- Hidrografske kartiranje

Glavni tipovi podataka

- Topografske podloge
  - Aerofotogrametrijski i satelitski snimci
  - Posedovno stanje (katastarski planovi i drugi podaci)
  - Mrežna infrastruktura (katastar podzemnih vodova i objekata - vodovod i kanalizacija, telekomunikacije, električna. energija, gas, ...)
  - Geološke i druge podloge o zemljištu, stenama i sl.
  - Statistički podaci (demografski, o poljoprivrednom zemljištu, ekonomija, i isl.)
  - Podaci o istraživanju tržišta
  - LiDAR i InSAR podaci
  - Podaci o prostornim jedinicama (administrativne i druge prostorne jedinice)
-

Prikupljanje GIS podataka

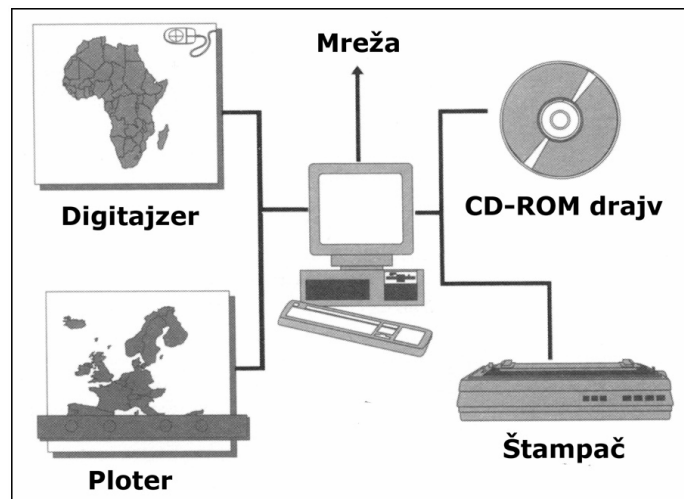
Ključni aspekti GIS-a

- Baza podataka (model podataka)
  - Obrada podataka (model podataka, prostorne i druge analize)
  - Čuvanje i pristup podacima (efikasnost u pogledu memorije i performansi, struktura i organizacija podataka i algoritmi)
  - Deljenje podataka (deljenje podatak između više IS, ili komponenti jednog IS-a)
  - Prostorno rasuđivanje (donošenje odluka na osnovu prostornih podataka podrazumeva i poznavanje nekih ograničenja koje su prouzrokovane karakteristikama podataka, kao što su tačnost, preciznost, pouzdanost i dr.)
  - Prezentacija (uključujući i kartografsku)
  - Prostornovremenski aspekt podataka (realni svet je određen i vremenski i prostorno)
-

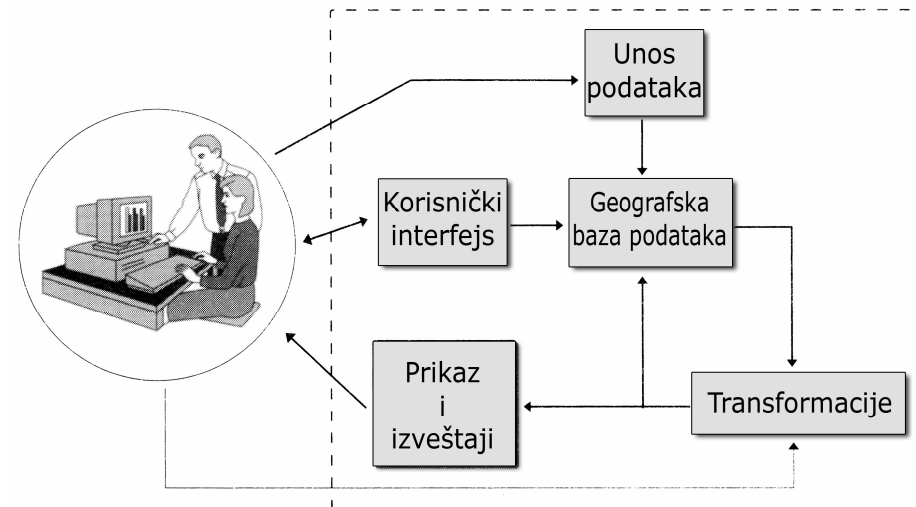

Komponente GIS-a

- Podaci (prostorni i neprostorni)
- Softver (procedure)
  - Unos i ažuriranje podataka
  - Upravljanje podacima u okviru baze podataka (DBMS) – smeštanje, organizacija, upravljanje
  - Izlaz i prezentacija – grafički u formi karte, tekstualno, tabelarno
  - Transformacije podataka (obrada i **prostorne analize**)
  - Interakcija sa korisnikom
- Hardver
- Korisnici

Hardverske komponente GIS-a

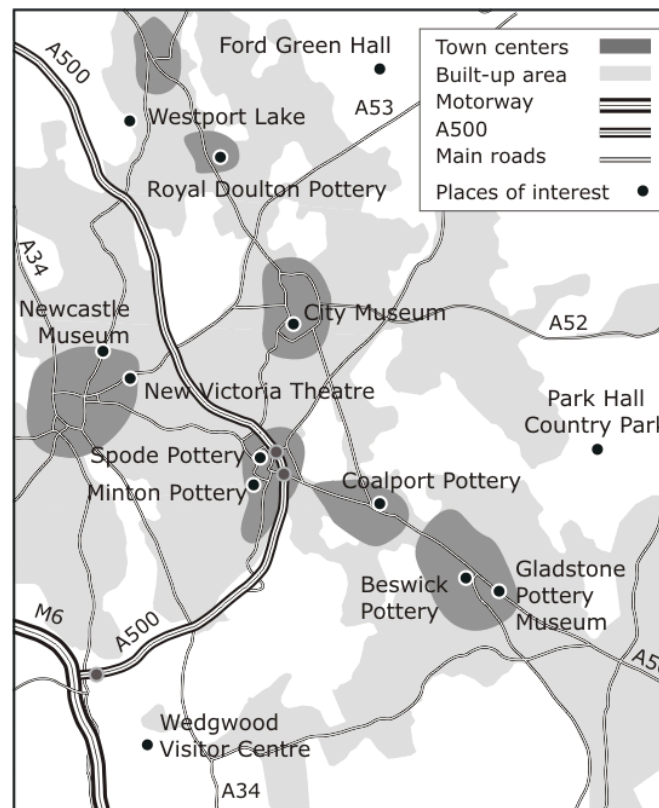
Softverske komponente GIS-a

Osnovna pitanja i zahtevi na koje GIS treba da odgovori

- Prikaži sve položaje entiteta tipa A
  - Prikaži lokaciju entiteta A u odnosu na položaj B
  - Koliki je broj pojavljivanja entiteta tipa A koji su u okviru rastojanja D od entiteta tipa B
  - Sračunaj funkciju f na lokaciji X
  - Sračunaj veličinu entiteta B (površina, obim, ...)
  - Odredi rezultat preseka ili preklopa različitih vrsta prostornih podataka
  - Odrediti putanju sa najmanjim troškovima, preprekama ili rastojanjem po terenu od X do Z korišćenjem mreže ili kontinualne površi
  - Prikaži sve atribute entiteta lociranih u tačkama X_1 i X_2
  - Odredi koji entiteti su u blizini datih entiteta sa određenim kombinacijama atributa
  - Razvrstaj u klase ili oboj entitete koju imaju određenu kombinaciju atributa
  - Oceniti vrednosti z u tačkama $y_1, y_2, \dots, y_m$, ako su poznate vrednosti z u tačkama $x_1, x_2, \dots, x_n$
  - Koristi numeričke metode za određivanje novih atributa na osnovu postojećih atributa ili za određivanje novih entiteta na osnovu postojećih entiteta
  - Koristeći digitalnu bazu podataka kao model realnog sveta, simuliraj efekat procesa P tokom vremena T za zadati scenario S
-

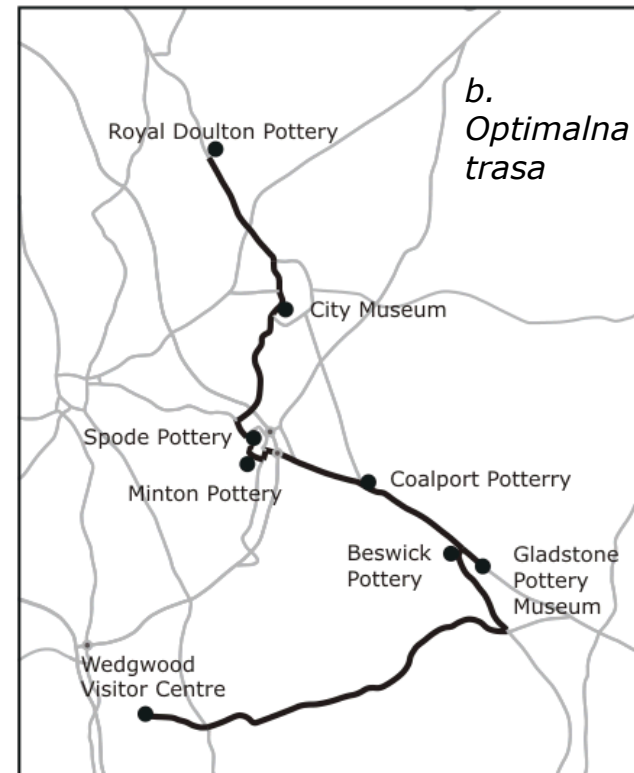
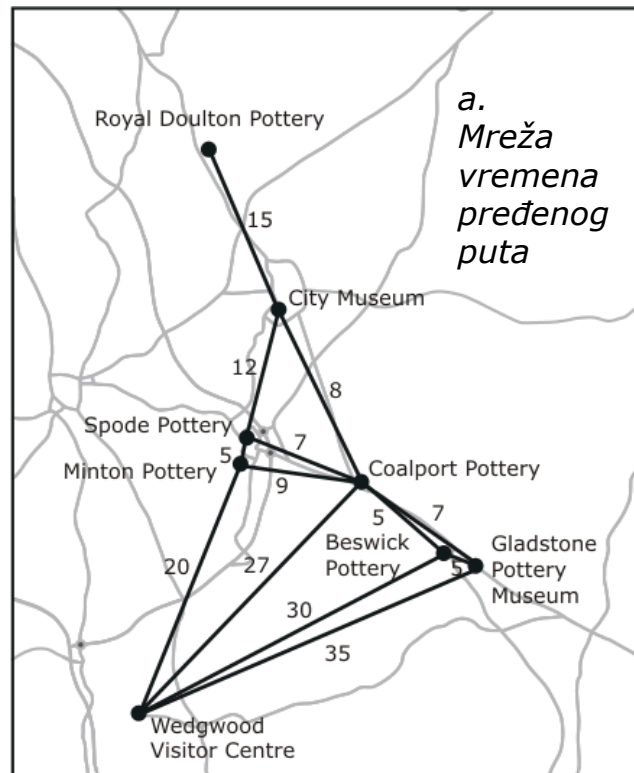
Inventarizacija resursa

- GIS omogućava prikupljanje, održavanje i kombinovani prikaz raznorodnih podataka (katastarske i druge evidencije, prostorno planiranje, demografske analize, ...) te zato predstavlja odličan alat za inventarizaciju resursa

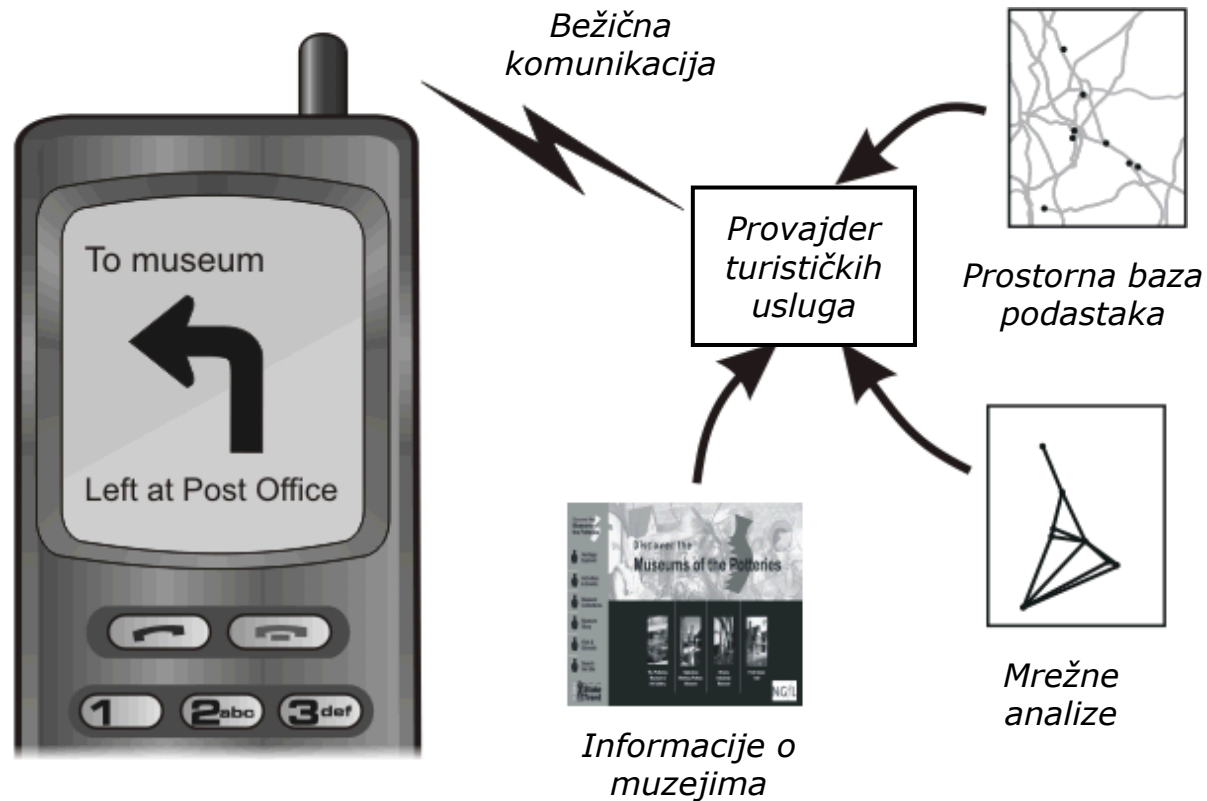
Mrežne analize

- Mrežne analize se koriste u brojnim primenama kao što su gradski infrastrukturni sistemi (vodovod, kanalizacija, električna energija, telekomunikacije), saobraćaj,
- Tipičan primer mrežnih analiza je rešavanje problema trgovačkog putnika (pronalaženje optimalne rute, gde treba obići sva zadata mesta uz minimalizaciju pređenog puta, odnosno vremena)

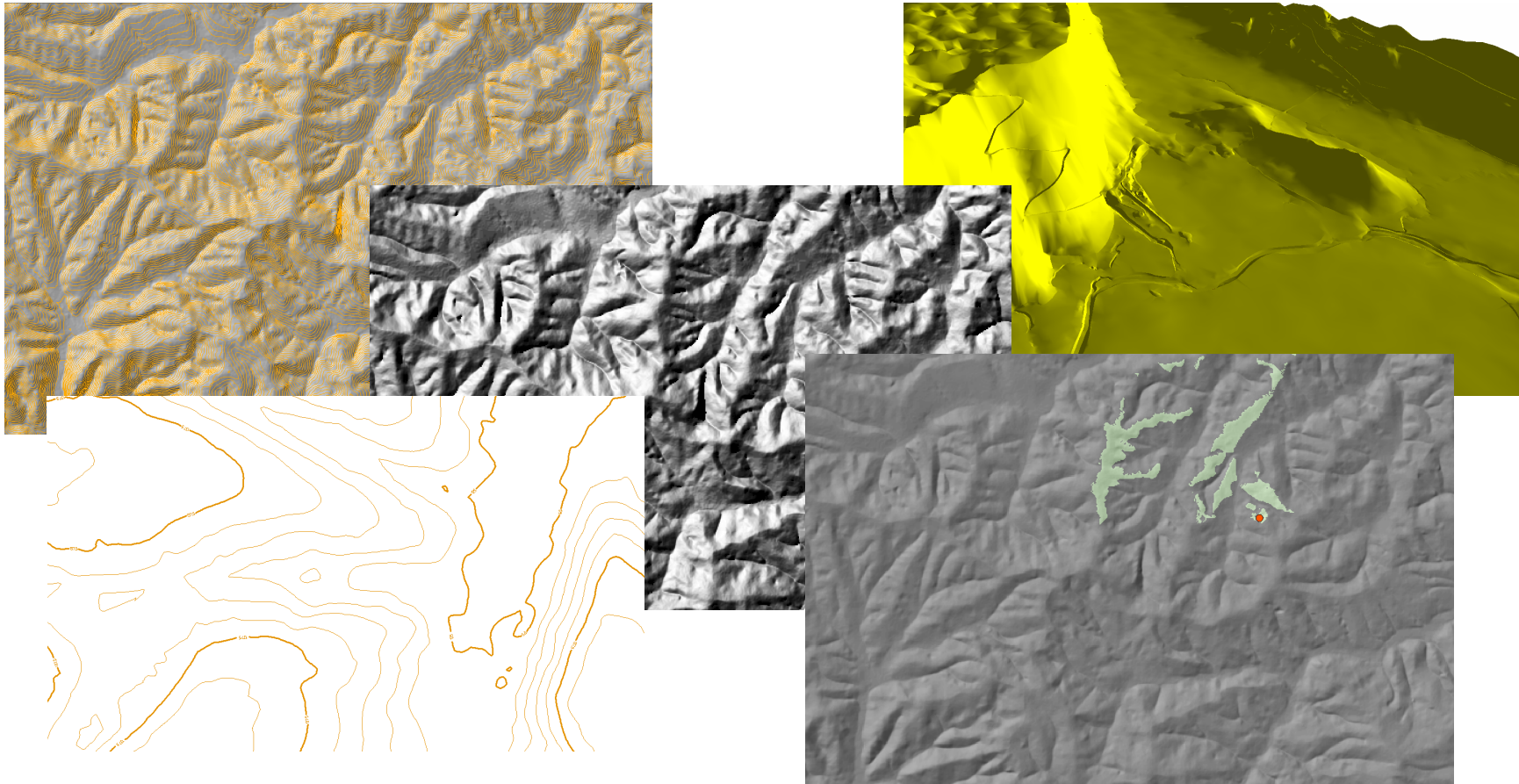
Integracija distribuiranih podataka

- Veliki broj prostornih podataka se nalazi u različitim formatima i na fizički udaljenim lokacijama
- U cilju dobijanja kvalitetnih informacija podatke iz različitih izvora treba integrisati, obraditi i preneti do korisnika da bi dobio uputstva za navigaciju i druge informacije

Analize terena

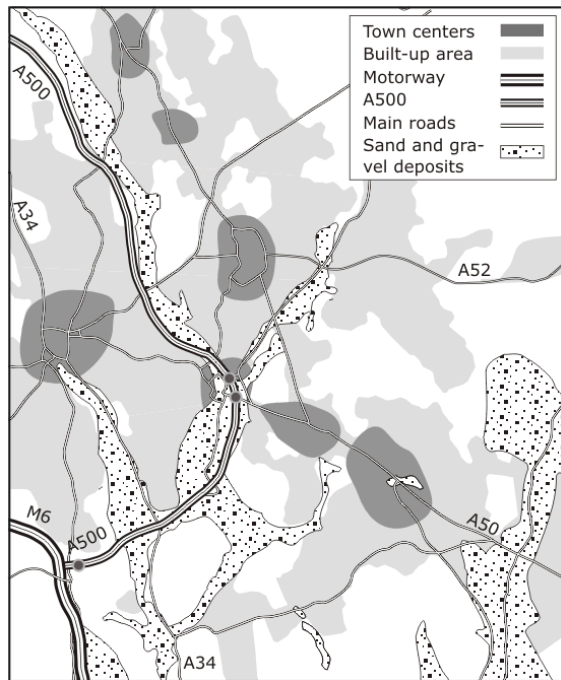
- Tradicionalno, kartografija i GIS se bave prikazom površi terena i različitim analizama (prikaz terena izohipsama, podužni i poprečni profili, računanje zapremina, 3D perspektivni prikazi, senčeni modeli, analiza dogledanja, hidrološke i druge analize)

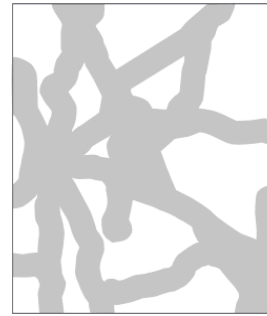
Lejerske analize

- Rad sa više lejera (slojeva) omogućava korišćenje raznorodnih podataka za dobijanje korisnih informacija (analiza podataka iz više izvora : objekti, putna mreža, administrativne granice, hidrografija, vrednost zemljišta, ...)
- Neke od lejerskih operacija su preklapanje lejera, korišćenje logičkih operacija (unija, presek, razlika), korišćenje bafera

Upit: naći sve lokacije koje su udaljene manje od 0.5km od osovina glavnih puteva, koje nisu u izgrađenom području i nalaze se na peščanim terenima

**0.5 km
bafer
glavnih
puteva**

**Neizgrađena
područja**

**Peskovita
područja**

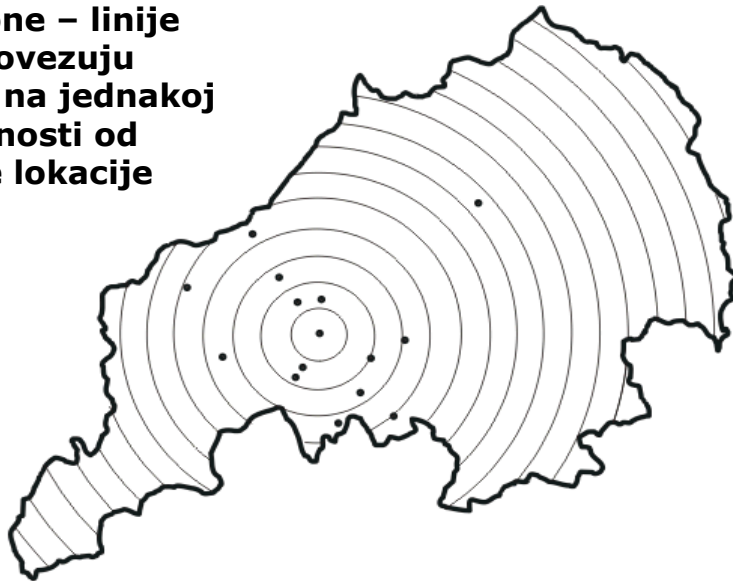
**Preklop 3
lejera, kao
rezultat upita**

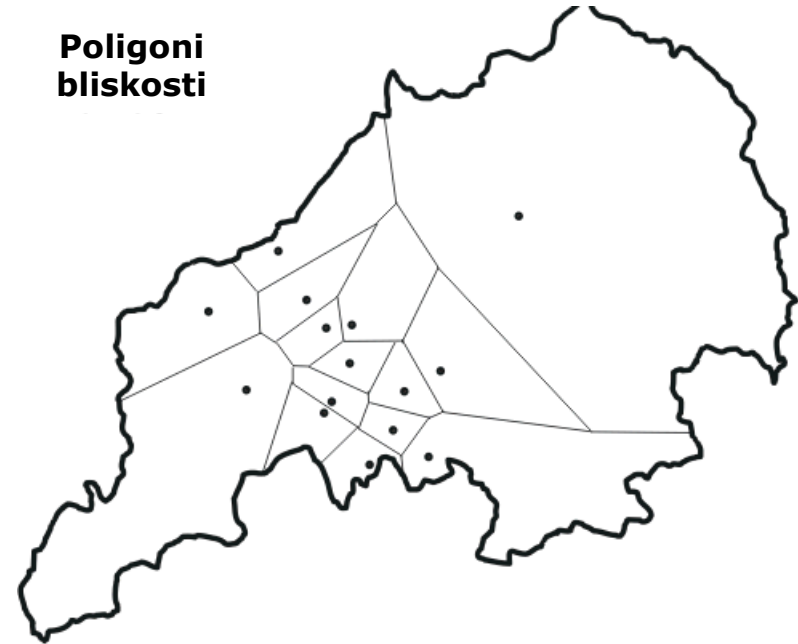
Lokacione analize i analize bliskosti

- Ove vrste analiza uspešno odgovaraju na pitanja koja se odnose na međusobne odnose pojedinih objekata u prostoru (pronaći najbliži objekat posmatranom objektu, pronaći sve objekte koji su na udaljenosti manjoj od zadate, ...)

Izohrone – linije koje povezuju mesta na jednakoj udaljenosti od zadate lokacije

Poligoni bliskosti

Vremensko prostorne analize

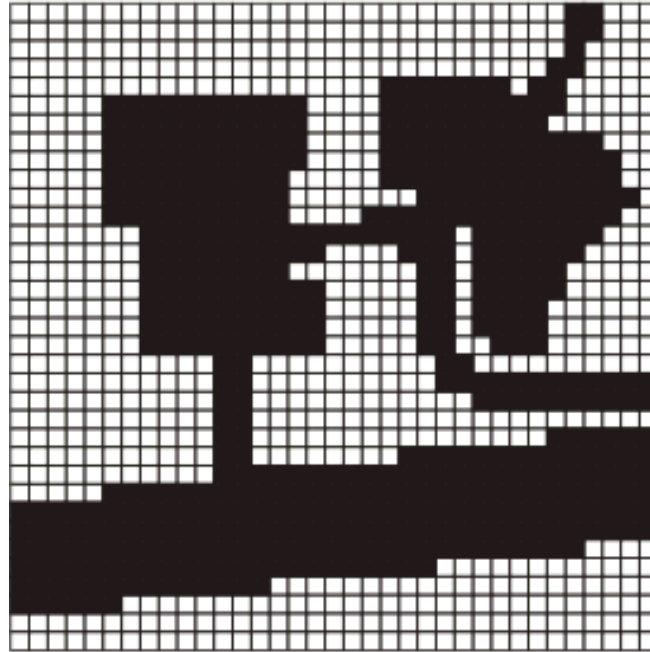
- Objekti u prostoru se menjaju, pa je neretko potrebna informacija o stanju objekata u nekom trenutku vremena, stepenu promena i sl.

Primer: analiza prostornih podataka u gradu

- Promene naziva ulica
- Promene geometrije ulica
- Datum izgradnje neke ulice

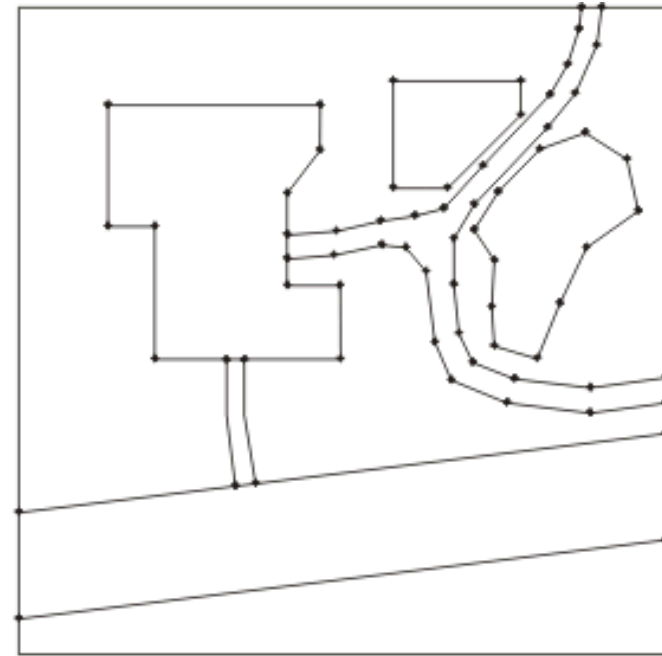

Prostorni podaci

Raster

Rasterski podaci su strukturirani u vidu dvodimenzionalne matrice ćelija grida koje se nazivaju pikseli.

Vektor

Vektorski podaci se sastoje od niza povezanih vektora. Vektor je konačni linijski segment definisan svojim krajnjim tačkama. Lokacije krajnjih tačkama su date u odgovarajućem koordinatnom sistemu.

Prostorni podaci

Raster

- Prirodna struktura podataka za računare s obzirom da programski jezici obično podržavaju operacije za rukovanje nizovima i matricama
- Neefikasan u smislu korišćenja memorijskih resursa (iako postoji mogućnost kompresije podataka)
- Jednostavniji algoritmi za obradu podataka
- Mogu se koristiti algoritmi za digitalnu obradu slika
- Relativno jednostavna razmena podataka (veliki broj rasterskih formata datoteka)
- Velika količina podataka dostupna iz daljinske detekcije, fotogrametrije
- Jednostavan proces prevođenja postojećih podataka u digitalni oblik (skeniranje planova i karata)

Vektor

- Efikasniji u smislu korišćenja memorijskih resursa (smeštaju se samo tačke od interesa)
  - Podrazumeva se mogućnost modeliranja pojava i objekata iz realnog sveta preko objekata sa jasno definisanim granicama
  - Složeniji algoritmi za obradu i analize podataka
  - Postupak izrade vektorskih baza je vremenski zahtevan i složen (često neophodne manuelne operacije)
-

Prikupljanje podataka

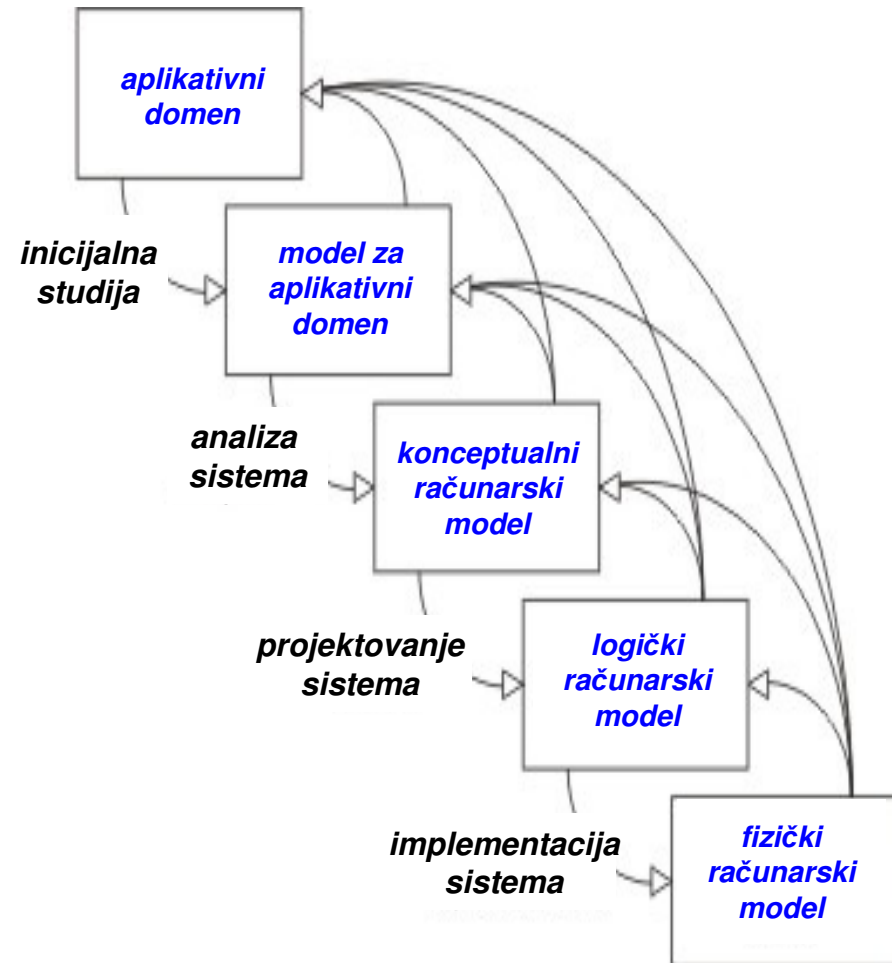
- **Prikupljanje podataka**: proces prikupljanja podataka kroz opažanja fizičkog okruženja.
  - **Senzori** su **primarni** izvor podataka za GIS i koriste se za merenje svojstava geografskog okruženja. Danas su sve više zastupljeni digitalni senzori i omogućen je proces automatskog prikupljanja podataka (digitalne kamere u fotogrametriji i daljinskoj detekciji, totalne stanice, GPS uređaji, LiDAR, InSAR, ...)
  - **Postojeći podaci** (kao što su papirne karte) su **sekundarni** izvor podataka
    - **Automatska konverzija podataka** (skeniranje i automatska vektorizacija) – često nije u stanju da obezbedi podatke sa odgovarajućom tačnošću i kvalitetom strukture podataka
    - **Manualna konverzija podataka** – skup i dugotrajan proces koji zahteva veliko angažovanje korisnika.
-

Baze podataka za smeštanje podataka

- ***Baza podataka***: repozitorijum podatka koji je logički povezan, ali koji fizički može biti distribuiran na više udaljenih lokacija
  - Baza podataka se kreira i održava korišćenjem sistema za upravljanje bazama podataka (Database Management System - DBMS)
  - Da bi baza podataka bila upotrebljiva mora ispunjavati sledeće zahteve:
    - ***Pouzdanosti*** – baza podataka mora biti dostupna sve vreme, bez obzira na neočekivane otkaze sistema, nestanak napajanja ili opterećenje u smislu velikog broja korisnika koji istovremeno pristupaju bazi podataka.
    - ***Ispravnost i konzistentnost*** - podaci u bazi podataka moraju međusobno biti konzistentni, tj. mora postojati kontrola i zaštita konzistentnosti i integriteta podataka.
    - ***Otporna na tehnološke promene*** – mora biti omogućen jednostavno uvođenje promena koje su rezultat razvoja tehnologije (promena operativnog sistema, zamena hardvera, ...)
    - ***Sigurnost*** – podaci u bazi moraju biti zaštićeni od neovlašćenog pristupa, tj. moraju se obezbediti različiti nivoi pristupa podacima (samo pravo uvida u podatke, pravo izmena, ...)
-

Modeliranje podataka

- Proces razvoja baze podataka je u suštini proces izgradnje modela podataka
  - **Model aplikativnog domena** opisuje osnovne zahteve korisnika u oblasti konkretne primene, a bazira se na inicijalnoj studiji
  - **Konceptualni računarski model** obezbeđuje načine komunikacije korisnika sa sistemom nezavisno od detalja implementacije, bazira se na analizi sistema, tj. Na iznalaženju odgovora na pitanje šta sistem treba da radi
  - **Logički računarski model** je prilagođen konkretnom tipu implementacije, rezultat je projektovanja sistema i odgovara na pitanje kako sistem treba da implementira konceptualni računarski model
  - **Fizički računarski model** je rezultat procesa programiranja i predstavlja implementaciju sistema
- Proces je cikličan (iterativan) – nakon svake faze vraćamo se na prethodnu i korigujemo uočene nedostatke
- Sekundarni zadaci modeliranja
  - Održavanje sistema
  - Dokumentacija sistema

Učitavanje podataka i analize

- Da bi učitali podatke iz baze podataka vršimo upite:
  - Učitaj imena i prezimena svih studenata koji su upisali studije 2015. godine
    - Podaci se dobijaju jednostavnim prolaskom kroz odgovarajuću tabelu baze podataka
  - Učitaj imena prezimena i ostale podatke svih vlasnika parcela u katastarskoj opštini čija je katastarska osnovica veća od zadatog iznosa
    - Podaci se dobijaju složenim upitom koji podrazumeva i numeričke operacije i poređenja

Učitavanje prostornih podataka i analize

• Upit: da li postoji zavisnost između:

- Mesta dešavanja saobraćajnih udesa (zapisanih u bolničkoj bazi podataka), i
- Mesta koja su obeležena kao "crne tačke"?

• Odgovor na ovakve i slične upite zahteva integraciju i prostornih i neprostornih informacija

• Performanse

- Prostorni podaci su po pravilu velikog obima i često imaju hijerarhijsku strukturu
  - Geoprostorni podaci su najčešće smešteni u Euklidskoj ravni (koordinatni sistem u ravni), pa je za efikasan rad neophodno korišćenje posebnih struktura podataka i metoda za brz pristup podacima
-

Distribucija podataka

- Često je potrebno da se analiziraju podaci koji se čuvaju i održavaju u okviru posebnih baza podataka koje se nalaze na različitim lokacijama i u okviru različitih institucija (katastar nepokretnosti, poreska uprava, ministarstvo unutrašnjih poslova, sudstvo, elektrodistribucija, ...).
  - ***Distribuirane baze podataka*** – više baza podataka međusobno povezanih digitalnom komunikacionom mrežom.
  - Prednosti distribuiranih baza podataka mogu biti:
    - efikasnije održavanje podataka (svaka služba održava svoje podatke neposredno, nema kopiranja i redundantnosti podataka, podaci su uvek ažurni),
    - povećana pouzdanost sistema (otkaz jedne baze ne znači i otkaz celokupnog sistema),
    - moguće je i postizanje boljih performansi (više računara istovremeno obrađuje podatke).
  - Mane distribuiranih baza podataka ogledaju se u:
    - znatno većoj složenosti sistema (rukovanje fragmentiranim podacima razbacanim po udaljenim lokacijama, održavanje konzistentnosti podataka koji se čuvaju u okviru replika baza podataka),
    - posebnim zahtevima u smislu kvaliteta komunikacione mreže,
    - složenija obrada podataka koji mogu po svojoj strukturi biti vrlo heterogeni.
  - Danas se za distribuciju prostornih podataka sve više koriste Internet tehnologije i World Wide Web
-

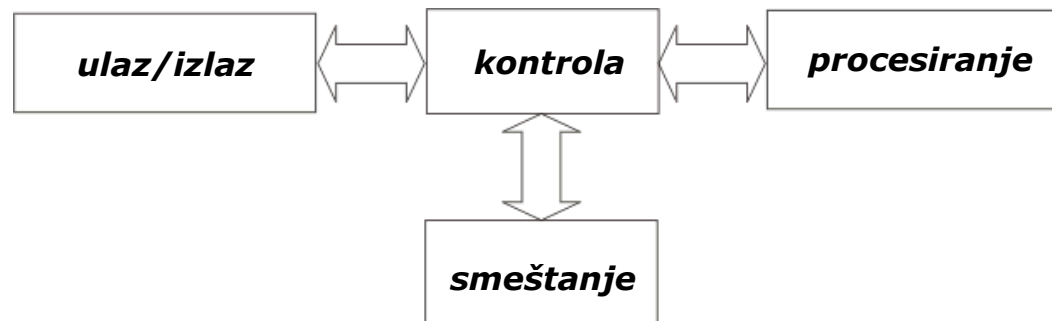

- **Hardver** : fizičke komponente računarskog sistema (čip, memorija, kućište, disk, tastatura, štampač).
- **Softver** : instrukcije ili programi koji se izvršavaju na računarskom sistemu (BIOS, OS - operativni sistem, aplikativni programi).

Arhitektura računara

- **Von Nojmanova arhitektura**

- Računar se sastoji od sledećih podsistema:
  - Procesiranje podataka (operacije kojima se podaci kombinuju i transformišu - CPU)
  - Smeštanje podataka (čuvanje podataka do i nakon obrade – memorijski uređaji)
  - Kontrola (kontrolisanje funkcija za procesiranje i smeštanje - CPU)
  - Ulaz/izlaz (prihvatanje ulaznih podataka i izlaz rezultata – tastatura, ekran, računarska mreža)

Uređaji za smeštanje podataka (memorijski uređaji)

- **Primarna memorija**: memorija kojom direktno upravlja CPU

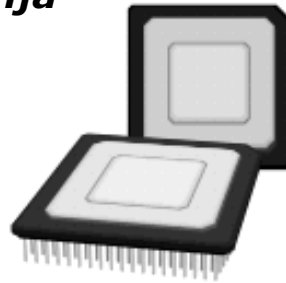
- Bazirana na **poluprovodničkoj tehnologiji** (čip), **skupa, brza**.
- Memorisani podaci se **najčešće gube** kada se isključi napajanje.
- CPU i kontrolna jedinica zahtevaju svoju sopstvenu memoriju (**registri**) koja je najbrži i najskuplji tip memorije.
- Ostali tipovi primarne memorije
  - **RAM** (Memorija sa slučajnim pristupom, Random Access Memory) – podaci se gube sa gubitkom napajanja.
  - **ROM** (samo za čitanje podataka, Read-only Memory) – podaci su upisani u čip i ne gube se sa gubitkom napajanja, postoje različiti tipovi (PROM, EPROM, EEPROM) u zavisnosti od toga da li se upisani podaci mogu naknadno menjati.
  - **Fleš memorija** (flash) – memorija velike brzine za čitanje i pisanje.

- **Sekundarna memorija**: memorija kojoj CPU pristupa indirektno

- Bazira se na **magnetnoj** (hard disk) ili **optičkoj** tehnologiji (CD, DVD) .
  - Ova memorije je **jeftinija** od primarne memorije.
  - Podaci se **ne gube** nakon prekida napajanja.
  - Osnovna karakteristika ovih uređaja je da glava za čitanje pristupa podacima koji se nalaze na medijumu u vidu diska koji rotira.
  - Ključni faktor brzine kod ovih uređaja je **vreme pristupa** (seek time) potrebno da se glava uređaja pozicionira na mestu gde se nalazi traženi podatak nalazi.
    - Blok podataka gde se traženi podatak nalazi određuje se preko fizičke adrese bloka podataka primenom **direktnog pristupa**.
    - Konkretni traženi podaci unutar bloka nalaze se korišćenjem **sekvencijalnog pristupa**.
-

Uređaji za smeštanje podataka (memorijski uređaji)

Primarna memorija

ROM i CPU keš memorija
(CPU matične ploče)

RAM

Sekundarna memorija

CD uređaj
(optički disk)

Zip drajv
(magnetski disk)

Hard disk
(magnetski disk)

Uređaji za korisnički unos podataka

- **Tastatura**

- **Uređaji za pokazivanje**

- Miš
- Tačped (*touchpad*)
- Džojstik

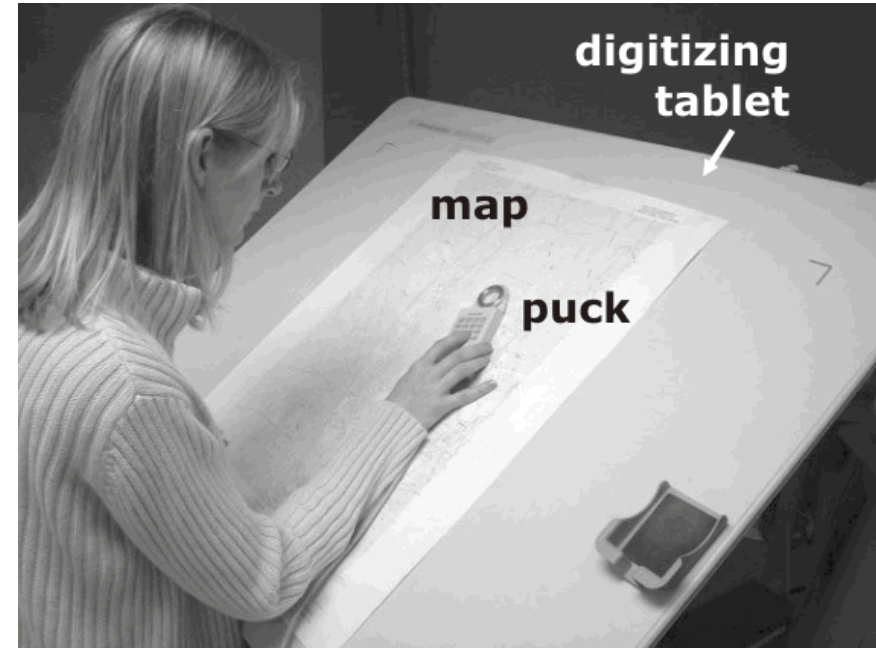
- **Digitajzer**

- Koristi se za manuelnu digitalizaciju postojećih podloga

- **Skener**

- Koristi se za prevođenje postojećih podloga u digitalni oblik (skeniranjem se dobija rasterska slika)

- **Mikrofon u kombinaciji sa sistemom za prepoznavanje govora**

Uređaji za izlaz podataka

- **Hard copy (fizički trajni izlaz)**

- Printeri
- Ploteri

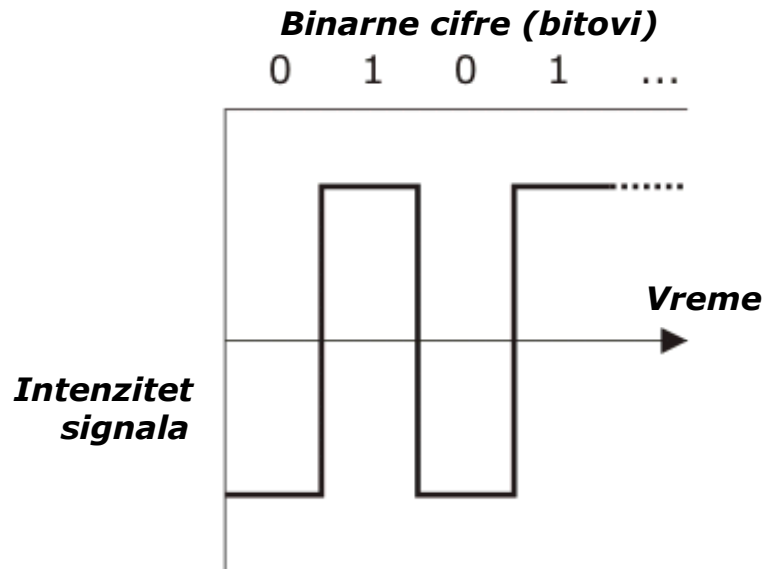
- **Soft copy (prolazni izlaz)**

- Ekran monitora
- Zvuk iz audio uređaja

Računarske mreže

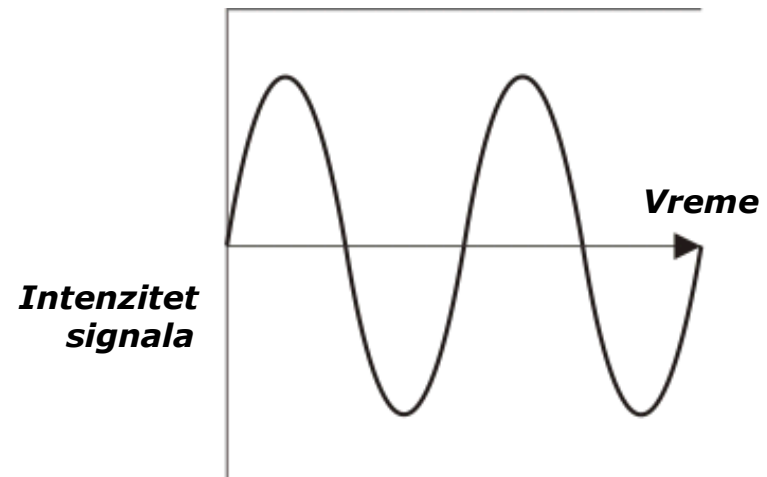
- Obezbeđuju komunikaciju između računara i računarskih uređaja povezanih u računarsku mrežu
  - Tipovi komunikacionih mreža
    - **Digitalne** (uglavnom se one danas koriste)
    - **Analogne**
-

Računarske mreže

DIGITALNA MREŽA

*Podaci se prenose preko
serije bitova (0 ili 1)*

ANALOGNA MREŽA

*Snaga signala kontinualno
varira u vidu sunosnog
talasa*

Računarske mreže

- Sve komunikacione mreže koriste **elektromagnetsku radijaciju (EM)** da proslede signale (koriste se radio talasi, mikrotalasi, infracrvena i vidljiva svetlost, a ne koriste ultraljubičasti, rendgen i radioaktivni zraci)
  - **Frekvencija i talasna dužina** elektromagnetske radijacije uslovljava svojstva prenosa
    - Veća talasna dužina, niža frekvencija – manja energija, signal manje degradira, može da nosi manje informacija
    - Manja talasna dužina, viša frekvencija – veća energija, signal više degradira, može da nosi više informacija
  - Raspon talasnih dužina i frekvencija koje stoje na raspolaganju za prenos naziva se **propusna moć (bandwidth)**
  - Veća propusna moć znači i veći kapacitet za prenos podataka
  - Mediji koji se koriste za prenos
    - **Bakar** (konvencionalne telefonske linije, koaksijalni kablovi)
    - **Optički kablovi** – vidljiva svetlost, pouzdaniji i otporniji na spoljne uticaje, veća propusna moć
    - **Atmosfera** (bežični prenos) – radio talasi i mikrotalasi, vidljiva i IC svetlost nisu najpogodnije za bežičnu mrežnu komunikaciju, jer uglavnom treba obezbediti dogledanje
  - U zavisnosti od teritorije koju pokrivaju mreže se dele na
    - **Lokalna mreža** (LAN – Local-area Network) – računarska mreža koja pokriva manji geografski prostor (preduzeće, zgrada ili više bliskih zgrada)
    - **WAN** (WAN – Wide-area Network) povezuje više LAN mreža
-